בס"ד

פרשת וירא – מאפלה לאורה

התמודדות הגר עם גסיסת ישמעאל

1. בראשית (פרשת וירא) פרק כא פסוק יד - יט

(יד) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל הָגָר שָׂם עַל שִׁכְמָהּ וְאֶת הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע: (טו) וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם: (טז) וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ: (יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹקים **אֶת קוֹל הַנָּעַר** וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹקים אֶל הָגָר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הָגָר אַל תִּירְאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹקים אֶל קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם: (יח) קוּמִי שְׂאִי אֶת הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת יָדֵךְ בּוֹ כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ: (יט) **וַיִּפְקַח אֱלֹקים אֶת עֵינֶיהָ** וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת הַנָּעַר:

2. רש"י בראשית (פרשת וירא) פרק כא פסוק יז

(יז) את קול הנער - מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל:

3. שפתי חכמים בראשית (פרשת וירא) פרק כא פסוק יז אות ע

צריכים להבין הא גם היא בכתה כדכתיב ותשא קולה ותבך, **ולמה לא שמע לקולה**, והא דאמרינן בפרק קמא דברכות ולוקים ר' יוחנן לנפשיה, ומשני אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין, צריך לומר משום דלא מצא מכוין, אבל אי מצי מכוון טפי עדיף

4. רש"ר הירש בראשית (פרשת וירא) פרק כא פסוק טו

כל התנהגותה של הגר אופיינית ביותר ומציינת את הטבע של בת - חם שלא נתעדן. אם ישראלית לא תטוש את ילדה, ולו רק כדי לדבר על לבו, ולו רק כדי להקל עליו כדי חלק אחד במיליון של שניה. הנוטש ילד באפס מעשה, מפני "שאין בכוחו לראות בייסוריו", אינו פועל מתוך רחמים; זוהי אנוכיות אכזרית של נפש

תחושת חוסר אונים מביא לעיוורון

5. רד"ק בראשית (פרשת וירא) פרק כא פסוק יט

(יט) ויפקח - אפשר שהיה הבאר שם והיה מכוסה בין השיחים או היה רחוק ממנה; כמו ותלך ותמלא, ואלקים הטיב ראותה לפי שעה לראותו. או לא היה שם, אבל בקע אלקים את הארץ באותו מקום ויצאו מים, כמו שנאמר בשמשון:

6. ספורנו בראשית (פרשת וירא) פרק כא פסוק יט

(יט) ויפקח אלקים את עיניה. **נתן בה דעת** להכיר מקום מים שהיה שם כי לא היתה סומא קודם לכן:

7. בראשית רבה (וילנא) (פרשת וירא) פרשה נג סימן יד

אמר רבי בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם, מן הכא ויפקח אלקים את עיניה,

8. שמות רבה (וילנא) (פרשת שמות) פרשה ג סימן ב

א"ר סימון בקשו מלאכי השרת לקטרגו אמרו לפניו רבון העולמים אדם שעתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו את הבאר,

9. נזר הקודש בראשית (פרשת וירא) פרשה נג סימן יד

ומ"מ קשה לפ"ז מלישנא דקאמר בסמוך אתה מעלה לו את הבאר, דמשמע שהעלה לו הבאר מחדש. וי"ל דודאי הבאר כבר היה שם מקודם, אלא שמ"מ לא היה לפניה ממש אלא היה מן הצד, ולא היה כח בעיניה למצוא אותו המקום עד שפקח ה' עיניה לכוון כראוי על אותו המקום, ובאופן הזה הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר עיניהם למצוא מקום המוכן לדבר, ובהיות דבר זה בהשגחה פרטיית הרי הוא כאילו הוא העלה לה את הבאר:

10. שמות (פרשת וארא) פרק ו פסוק ט

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ

רמב"ן

(ט) מקוצר רוח ומעבודה קשה - לא בעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק שלא הטו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות רגע בצערו, מדעתו שירוח לו אחרי כן. וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם אל משה, ועבודה קשה, הוא הדוחק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו:

11. מלכים ב פרק ו פסוק טו - יז

(טו) וַיַּשְׁכֵּם מְשָׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹקים לָקוּם וַיֵּצֵא וְהִנֵּה חַיִל סוֹבֵב אֶת הָעִיר וְסוּס וָרֶכֶב וַיֹּאמֶר נַעֲרוֹ אֵלָיו אֲהָהּ אֲדֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה: (טז) וַיֹּאמֶר אַל תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם: (יז) וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר ה' פְּקַח נָא אֶת עֵינָיו וְיִרְאֶה וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵי הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר מָלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישָׁע:

12. שיחות מוסר צד

והנה לכאורה נס הסוסים ורכב האש שירדו סביבות אלישע היה מיותר לגמרי, שהרי חיל ארם הוכה בסנורים מבלי יכולת עשות מאומה, וזו היתה הצלתם, ומפני מה הוצרכו לנס של "כי רבים אשר אתנו מאשר אותם", והרי הרבים אשר אותם חסרי אונים היו והולכים בחושך ואין להתיירא מהם. ועיין שם בפירוש הרד"ק שפקח הקב"ה את עיני הנער והראהו את הסוסים ורכב האש "לחזק את לבו שלא יפחד". וכבר נתבאר במקום אחר הצורך לכך, לפי שאין עושים נס להציל מי שנפחד ונבהל, כי עצם פחדו ובהלתו היא הסכנה הגדולה ביותר עבורו, ולכן בטרם כל היה צורך להרגיעו, ורק אז יהא ראוי להצלה, ולצורך זה היה צריך את רכב האש. ועדיין יש להבין, הרי הנס שהוכו חיל ארם בסנורים נעשה עבור אלישע להצילו מחיל ארם שבאו לתופסו, כמו שנתפרש שם ששלח מלך ארם חיל כבד לתפוס ולאסור את אלישע, וא ם כן שוב קשה מה היה צורך לחזק את לב הנער. ומשמע מזה שכל זמן שהיה נערו של אלישע נפחד ונבהל, היה אף אלישע עצמו בסכנה, וכמו שנתבאר שהאיש הירא ורך הלבב מסכן את כל סביביו, והפגם במידת הבטחון של הנער סיכן אף את אלישע, ועל כן נעשה הנס ראשון לחזק תחילה את לב הנער שלא יפחד, ורק אחר כך נעשה הנס להצלת אלישע. ולכן הזהירה התורה ב"לאו" - "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". עליו לחזק עצמו באמונה ובבטחון, ואם לאו "ילך וישוב לביתו" - סכנה הוא לכלל כולו.

הדרך לפקוח את העיניים

13. צרור המור בראשית פרשת וירא

ויפקח אלקים את עיניה. לפי ששערי דמעה לא ננעלו וכתיב ותשא את קולה ותבך. ולכן פקחה עיניה וראתה באר מים.

14. בראשית (פרשת ויצא) פרק ל פסוק א - ג

וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הָבָה לִּי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי: (ב) וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹקים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי בָטֶן: (ג) וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה בֹּא אֵלֶיהָ וְתֵלֶד עַל בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַּם אָנֹכִי מִמֶּנָּה: ... (יד) וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל לֵאָה תְּנִי נָא לִי מִדּוּדְאֵי בְנֵךְ:... (כב) וַיִּזְכֹּר אֱלֹקים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹקים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ: (כג) וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹקים אֶת חֶרְפָּתִי:

15. ספורנו בראשית (פרשת ויצא) פרק ל פסוק כב

(כב) **ויזכור אלקים את רחל.** שהשתדלה להוליד בהכניסה צרתה לביתה ובענין הדודאים: **וישמע אליה אלקים**. שהתפללה אחר שעשתה שני מיני השתדלות:

16. רד"ק בראשית (פרשת ויצא) פרק ל פסוק ג

ותאמר - אחר שאין בידך לעשות בי דבר והאל מנע ממני: **בא אל אמתי ותלד על ברכי -** מה שתלד יהיה על ברכי ואהיה לו לאומנת ואחשוב שיהיה בני כיון שיהיה משפחתי: **ואבנה גם אנכי ממנה -** גם, ר"ל כמו אחותי, ואם לא מאתי יהיה ממנה:

17. רמב"ן בראשית (פרשת ויצא) פרק ל פסוק יד

והנכון כי רצתה בהן להשתעשע ולהתענג בריחן, כי בתפלה נפקדה רחל לא בדרך הרפואות, וראובן הביא ענפי הדודאים או הפרי, והוא כדמות תפוחים, ולהם ריח טוב, אבל השרש, והוא העשוי בצורת ראש וידים, לא הביא. והשרש הוא שאומרים עליו האנשים שיועיל להריון. ואם הדבר אמת, הוא בסגולה בהם, לא בטבעם. אבל לא ראיתי כן באחד מספרי הרפואות המדברים בהם:

במצב של חוסר אונים, פתרון הבעיה בא כשמתייאשים מהפתרון....

18. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

אין בן דוד בא .... עד שייתייאשו מן הגאולה. שנאמר ואפס עצור ועזוב - כביכול אין סומך ועוזר לישראל. כי הא דרבי זירא, כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה (לידע מתי יבא.) , אמר להו: במטותא, בעינא מנייכו לא תרחקוה. דתנינא: שלשה באין בהיסח הדעת, אלו הן: משיח, מציאה, ועקרב.

19. בראשית (פרשת וירא) פרק יח פסוק יא - יד

(יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים: (יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן: (יג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי: (יד) הֲיִפָּלֵא מֵה' דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן:

20. ר' צדוק הכהן מלובלין - דברי סופרים אות טז

וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור דאברהם ושרה זקנים ומי מלל לאברהם הניקה וגו' (בראשית כ"א ז'), שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה ואפילו אחר הבטחת המלאך **ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהשם יתברך כל יכול ועם כל זה צחקה בקרבה,** שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זיקנת אברהם דטוחן ואינו פולט כמו שאמרו (בראשית רבה מ"ח י"ז) וכן זקנתה, ואם היה רצון השם יתברך לפקדם היה פוקדם מקודם דלמעט בנס עדיף ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ה' היתה זאת שיהיה בנין האומה דוקא אחר היאוש הגמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתיפקד עוד, כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתייאש כלל דלעולם השם יתברך יכול לעזור והיפלא מה' דבר, ואין לחקור בחקירות למה עשה ה' ככה:

21. ספר נצח ישראל פרק מ

וביאור זה, כי הדברים אשר הם מסדר הנהגת העולם, באים בסדר ובמחשבה עליהם, לפי שהם קרובים אל העולם. אבל הדברים אשר הם רחוקים מן העולם, יש בהם היסח הדעת, שהרי הם רחוקים מן סדר העולם, ולכך אינם באים רק בהיסח הדעת. והדברים אשר הם יוצאים מסדר העולם הם שלשה, כי הדברים שאינם בעצם, רק שהם מקריים, יוצאים מסדר העולם, שהמקרה אינו מסדר המציאות. והמקריים הם שנים; האחד - הוא מקרה הטוב, והשני - הפך זה, והוא המקרה הרע. השלישי - יוצא מסדר, לא שהוא מקרה, רק הוא מצד עלוי המעלה, שהוא על סדר עולם הזה. ולפיכך הדברים אשר הם רחוקים מסדר העולם הם אלו....

22. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד ב

אמר רבי חנין אמר רבי חנינא: כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. ....איני? והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה - סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: תוחלת ממשכה מחלה לב ... לא קשיא, הא - דמאריך ומעיין בה (מצפה שתעשה בקשתו על ידי הארכתו, סוף שאינה נעשית ונמצאת תוחלת ממושכת חנם, והיא כאב לב כשאדם מצפה ואין תאותו באה.), הא - דמאריך ולא מעיין בה

23. צל"ח מסכת ברכות דף לב עמוד ב

שם הא דמאריך ומעיין וכו'. ונלע"ד שזהו הוא הטעם של חסידים הראשונים שהיו שוהים שעה אחת אחר התפלה וכו', ולכאורה מה תועלת בשהייתם אחר התפלה ומה דהוה הוה. ואמנם באותו שעה היו מחשבים רוממות הבורא ושפלות האדם ושאינו כדאי שתקובל תפלתו, וממילא לא היו מעיינים לבטוח שנתקבלה תפלתם ולא היו באים לידי כאב לב.

24. בראשית (פרשת וירא) פרק יח פסוק כג - לג

(כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע: (כד) אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: (כה) חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָךְ הֲשֹׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: ... (לב) וַיֹּאמֶר אַל נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה: (לג) וַיֵּלֶךְ ה' כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

25. רש"י בראשית (פרשת וירא) פרק יח פסוק כג

(כג) ויגש אברהם - מצינו הגשה למלחמה (ש"ב י יג) ויגש יואב וגו', הגשה לפיוס (להלן מד יח) ויגש אליו יהודה, והגשה לתפלה (מלכים א' יח לו) ויגש אליהו הנביא, ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות, ולפיוס ולתפלה:

26. רש"י בראשית (פרשת וירא) פרק יח פסוק לג

(לג) **וילך ה' וגו' -** כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין: **ואברהם שב למקומו -** נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג, ולפיכך (יט א) ויבאו שני המלאכים סדומה [בערב] להשחית.

27. בראשית (פרשת וירא) פרק יט פסוק כז - כט

(כז) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה': (כח) וַיַּשְׁקֵף עַל פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן: (כט) וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹקִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֵן לוֹט:

רש"י

(כט) ויזכור אלקים את אברהם - מהו זכירתו של אברהם על לוט, נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה (יב יט) אחותי היא, ולא גילה הדבר, שהיה חס עליו, לפיכך חס הקדוש ברוך הוא עליו:

28. בראשית (פרשת נח) פרק ח פסוק א

וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹקִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם:

רש"י

ויזכור אלקים - זה השם מדת הדין הוא, ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים, ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין, שנאמר (בראשית ו ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו' ויאמר ה' אמחה, והוא שם מדת רחמים:

29. מלבי"ם בראשית (פרשת וירא) פרק יט פסוק כט

וה' זכר חסדי אברהם וישלח את לוט בהפוך את הערים, הגם שכבר התחיל אז הפיכת הערים שלוט ישב בהן, והיה ראוי שיושחת גם הוא שלא היה ראוי מצד עצמו, לא היה ראוי להצלה רק אם היה בורח באמצע הלילה תיכף כשאמר לו המלאך שאז לא התחילה המהפכה, לא כן אחר שהתמהמה עד שהוחל הפיכת הערים, שניצל ע"י נסים גלוים וצוער נצולה בשבילו, לזה לא היה ראוי רק שזה נעשה ע"י תפלת אברהם וזכותו:

סיכום

חז"ל לומדים מהגר שהכל בחזקת סומין עד שהקב"ה פוקח את עיניהם. הפתרונות לבעיות נמצאות מאד קרובות אלינו, הבעיה שאנו לא רואים אותנו. כאשר אדם נתקל בבעיה ומנס לפתור אותה בכל הכוח ולא מצליח, יתכן שהפתרון נעוץ בכך שהוא ירפה וינסה להשתחרר מהקיבעון המחשבתי וברגע שיצליח להשתחרר, הקב"ה יפקח את עיניו והוא ימצא את הפתרון הנכון.